

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Ιστορίες Γραφής:
άνθρωποι, πολιτεύματα, θεσμοί, λατρείες, οικονομία

ράμα

Συντονισμός υποέργου:	<i>Αθανάσιος Θέμιος, Αρχαιολόγος, δφ. Ιωάννα Βενιέρη, Αρχαιολόγος, δφ.</i>
Γενική επιμέλεια:	<i>Ιωάννα Βενιέρη, Αρχαιολόγος, δφ. Ελένη Ζαββού, Αρχαιολόγος, MSc - Ιστορικός</i>
Σχεδιασμός περιεχομένου:	<i>Ιωάννα Βενιέρη, Αρχαιολόγος, δφ. Σταματούλα Μακρυπόδη, Αρχαιολόγος, δφ. Θάλεια Σπυριδάκι, Αρχαιολόγος - Μουσειολόγος, MA Νικόλαος Σούμας, Αρχαιολόγος - Μουσειολόγος, MA</i>
Συγγραφή κειμένων:	<i>Θάλεια Σπυριδάκι, Αρχαιολόγος - Μουσειολόγος, MA Νικόλαος Σούμας, Αρχαιολόγος - Μουσειολόγος, MA Βασιλική Πουλιούδη, Αρχαιολόγος, MA (ΕΦΑ Δράμας) Ελένη Ζαββού, Αρχαιολόγος, MSc - Ιστορικός</i>
Επιστημονική επιμέλεια:	<i>Ελένη Ζαββού, Αρχαιολόγος, MSc - Ιστορικός</i>
Αρχαιολογική τεκμηρίωση:	<i>Βασιλική Πουλιούδη, Αρχαιολόγος, MA (ΕΦΑ Δράμας)</i>
Γραφιστική και καλλιτεχνική επιμέλεια:	<i>Γιώργος Κυριακάκης, Γραφίστας Νικιάννα Σοφιά, Εικονογράφος</i>
Φωτογραφίες:	<i>ΕΦΑ Δράμας</i>
Διοικητική υποστήριξη:	<i>Γεώργιος - Αναστάσιος Παρασκευόπουλος, Διοικητικός - Λογιστής, MSc Αναστασία Γκουτενούδη, Διοικητικός - Οικονομικός</i>

ISBN: 978-618-86562-6-0

Μάρτιος 2023

Εκτύπωση- Βιβλιοδεσία: PressiousArvanitidis

© Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Ιστορίες Γραφής: άνθρωποι, πολιτεύματα, θεσμοί, λατρείες, οικονομία

Αρχαιολογικό Μουσείο Δράμας

Στα μέρη φτάσαμ' έπειτα ...
στη χώρα των Μακεδόνων ...
και στ' όρος το Παγγαίο, στη γη την Ηδωνίδα.

Αισχύλου Πέρσες, 492-495

Το φρούριο της Δράμας στα αρχαία χρόνια ήταν τόπος παραθερισμού του Φιλίππου και του Αλέξανδρου... Το κλίμα της είναι θαυμάσιο, οι δε νέοι και νέες είναι λεπτοί στο ήθος, έχουν ανάστημα ευθυτενές, πρόσωπο ωραίο και αγγελόμορφο. Είναι δε όλοι φιλόξενοι και προσφιλείς άνθρωποι... Στο κέντρο της πόλης υπάρχει μια μεγάλη δεξαμενή που αποτελεί κέντρο συνάθροισης των κατοίκων... Τέτοια δεξαμενή δεν υπάρχει πουθενά αλλού ... Τουλάχιστον εκατό πηγές χύνουν σε αυτή τα νερά τους, νερά πεντακάθαρα, διαυγή σαν κρύσταλλο... Γύρω από τη δεξαμενή υπάρχουν πλατάνια και δένδρα που κρύβουν τον ήλιο, γιατί όλα τα δέντρα είναι πανύψηλοι πλάτανοι θεόπλαστοι, με ψηλά κλαδιά, όπου φωλιάζουν χιλιάδες χιλιάδων πολύχρωμα πουλιά που κελαηδούν αρμονικά, ψάλλοντας μαγευτικά ερωτικά τραγούδια... Η πεδιάδα γύρω από την πόλη είναι εύφορη και παραγωγική... οι Ρωμιοί άνθρωποι πλούσιοι... Υπάρχει αφθονία γεωργικών προϊόντων και φθηνές τιμές... Με λίγα λόγια, η πόλη αυτή ευημερεί! Ας την προστατεύει ο Ύψιστος!

Εβλιγιά Τσελεμπή Βιβλίο των ταξιδιών, 1667

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Επιγραφικό Μουσείο

Λίγα λόγια για το πρόγραμμα

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ιστορίες Γραφής: άνθρωποι, πολιτεύματα, θεσμοί, λατρείες, οικονομία» αποτελεί μια συνεργασία του Επιγραφικού Μουσείου, που διαφυλάσσει τα γραπτά κείμενα της αρχαιότητας σε λίθο, με τα Αρχαιολογικά Μουσεία Θάσου, Δράμας, Σαμοθράκης, Αιανής, Νικόπολης, Πάρου, Κέας, Μήλου, Καλύμνου, Κω, Λήμνου, Μυτιλήνης και την Αρχαιολογική Συλλογή Ερεσού.

Στόχος του προγράμματος είναι η εξοικείωση των μαθητών και των μαθητριών της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με τις αρχαίες ελληνικές επιγραφές μέσα από ειδικά σχεδιασμένες δραστηριότητες.

Επιλεγμένες επιγραφές δίνουν απαντήσεις σε ερωτήματα που αφορούν στους ανθρώπους, τα πολιτεύματα, τους θεσμούς, τις λατρείες και την οικονομία, αποκαλύπτουν πτυχές της καθημερινής ζωής στην αρχαιότητα και μας βοηθούν να κατανοήσουμε και να ανασυνθέσουμε την ιστορία του κάθε τόπου.

Η σημασία της επιγραφικής

Η Επιγραφική είναι η επιστήμη που ασχολείται με τη μελέτη των αρχαίων επιγραφών, των κειμένων που έχουν διασωθεί αυτούσια από την αρχαιότητα γραμμένα πάνω σε διάφορα σκληρά υλικά, όπως η πέτρα, το μέταλλο, ο ππλός, το ξύλο.

Οι επιγραφές είναι οι άμεσες γραπτές πηγές της αρχαιότητας και παρέχουν σημαντικές πληροφορίες τόσο για την κατανόηση της κοινωνίας που τις δημιούργησε σε ιδιωτικό και κυρίως σε δημόσιο επίπεδο, όσο και για την εξέλιξη της ελληνικής γραφής.

Αρχαιολόγοι, ιστορικοί και φιλόλογοι είναι οι επιστήμονες που ασχολούνται με τη μελέτη, την ανάγνωση, τη συμπλήρωση (στην περίπτωση των φθαρμένων μνημείων), την ερμηνεία, τη μεταγραφή και τη χρονολόγηση των επιγραφών.

Λίγα λόγια για το Αρχαιολογικό Μουσείο της Δράμας και την επιγραφική συλλογή του

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Δράμας επιχειρεί να σκιαγραφήσει την πολιτιστική φυσιογνωμία της ευρύτερης περιοχής της Περιφερειακής Ενότητας Δράμας διαχρονικά, καθώς στις αίθουσές του παρουσιάζονται ευρήματα από την Παλαιολιθική Εποχή έως τους νεότερους χρόνους. Ο εκθεσιακός χώρος αποτελείται από τρεις κύριες αίθουσες. Στην πρώτη εκτίθενται ευρήματα από θέσεις προϊστορικών, κλασικών, ελληνιστικών και ρωμαϊκών χρόνων της πόλης και του νομού Δράμας.

Θράκες, Μακεδόνες και Ρωμαίοι βρίσκονται στην περιοχή της Δράμας και αφήνουν τη δική τους σφραγίδα. Ανάμεσα στα κορυφαία εκθέματα της αίθουσας των κλασικών χρόνων αποτελούν τα δείγματα αττικής αγγειοπλαστικής (6ος – 5ος αι. π.Χ.), οι μαρμάρινες προτομές του θεού Διονύσου, που αποδίδουν την ύπαρξη της λατρείας του στην ευρύτερη περιοχή, καθώς και ο θησαυρός νομισμάτων του βασιλιά Φιλίππου Β΄ της Μακεδονίας. Κατά τη ρωμαϊκή περίοδο τα περισσότερα ευρήματα προέρχονται από τη Χώρα των Φιλίππων, όπως το χάλκινο αγαλματίδιο του Δία από τη Μαρμαριά, η επιτύμβια στήλη που βρέθηκε στην περιοχή της Γραμμένης και περιγράφει τις στρατιωτικές επιτυχίες του Ρωμαίου λεγεωνάρου Τιβέριου Κλαύδιου Μάξιμου. Η μαρτυρία για την ύπαρξη της Αρχαίας Εγνατίας Οδού προκύπτει από το μιλιάριο και τον σταδιοδείκτη από το Καλαμπάκι.

Στη δεύτερη αίθουσα παρουσιάζονται ευρήματα παλαιοχριστιανικών, βυζαντινών, μεταβυζαντινών και νεότερων χρόνων, έως το 1913. Αντιπροσωπευτικά δείγματα αυτής της περιόδου είναι νομίσματα, κεραμική και κοσμήματα από τη Δράμα, την Αδριανή και τον Ξηροπόταμο, καθώς και αναφορές από τον Αρχαιολογικό Χώρο των ληνών Κυργίων. Τα πιο χαρακτηριστικά από τα εκθέματα της βυζαντινής περιόδου θεωρούνται ένα λίθινο ηλιακό ρολόι με χαραγμένες ώρες (β΄ μισό 11ου αι. μ.Χ.), αγγεία και αντικείμενα καθημερινής χρήσης από τους μοναχούς από το μετόχι της Ι.Μ. Εικοσιφοινίσσης Αγίου Γεωργίου Βρανοκάστρου της περιοχής Παλαιοχωρίου. Ναοί που έχουν ζωή από τα παλαιοχριστιανικά έως και τα σημερινά χρόνια είναι η Αγία Σοφία, οι Ταξιάρχες και ο παλιός Μητροπολιτικός Ναός της Δράμας. Στοιχεία για το τείχος της Δράμας παρουσιάζονται μέσα από επιγραφικό και φωτογραφικό υλικό. Σε αυτή την αίθουσα περιλαμβάνονται εικόνες και αρχιτεκτονικά μέλη από μεταβυζαντινούς ναούς και συλλογή οθωμανικών νομισμάτων. Ο επισκέπτης ταξιδεύει στους νεότερους χρόνους μέσω φωτογραφικής έκθεσης που αναφέρεται στην πόλη της Δράμας και στα περίχωρά της (αστικά κέντρα και ορεινοί οικισμοί) από τις αρχές της Τουρκοκρατίας έως το τέλος του 19ου αι. και την Απελευθέρωση του 1913.

Στο αίθριο του αρχικού κτηρίου βρίσκονται ταφικά, λατρευτικά και επιγραφικά μνημεία και γλυπτά από τους κλασικούς ως και τους μεταβυζαντινούς χρόνους που έχουν προέλθει από παραδόσεις ή ως τυχαία ευρήματα. Εξέχουσα θέση κατέχει ο Ερυθρόμορφος Κρατήρας (380-370 π.Χ.) που βρέθηκε σχεδόν ανέπαφος σε ανασκαφή ανατολικά της Προσοτσάνης το 2014, ως ταφικό κτέρισμα.

Στην Ηδωνίδα γη ...

Ο Λυκούργος, ο γιος του Δρύαντα, βασιλιάς των Ηδωνών, ήταν ο πρώτος που πρόσβαλε και έδωσε τον Διόνυσο ... και ο Διόνυσος έστειλε μανία στον Λυκούργο. Και αυτός, πάνω στην τρέλα του, σκότωσε τον γιο του... Και επειδή η γη έμενε άκαρπη, ο θεός έδωσε χρησμό ότι για να αποκτήσει ξανά καρπούς θα πρέπει να πεθάνει ο Λυκούργος. Μόλις το άκουσαν αυτό οι Ηδωνοί, έσυραν τον Λυκούργο στο όρος Παγγαίο· εκεί, θανατώθηκε, σύμφωνα με την επιθυμία του θεού ...

Απολλοδώρου Βιβλιοθήκη Γ, 5.1

Αυτή είναι η ιστορία του Λυκούργου, του μυθικού βασιλιά των **Ηδωνών**, που πίστεψε ότι μπορούσε να τα βάλει με έναν θεό. Μια ιστορία, που τελειώνει με το θρίαμβο του Διονύσου και την επακόλουθη καθιέρωση της λατρείας του στην περιοχή της σημερινής Δράμας και ιδιαίτερα στο όρος Παγγαίο, που για αιώνες υπήρξε το ιερό βουνό του Διονύσου. Εκεί, οι λατρευτές του θεού, υπό την επήρεια του κρασιού, σε κλίμα έκστασης και παραφοράς, μεταμορφώνονταν σε **Βάκχες και μαινάδες** και τιμούσαν με τελετουργικά δρώμενα τον θεό της βλάστησης, της γέννησης και της αναγέννησης.

Στην Ηδωνίδα γη, στην περιοχή της σημερινής Δράμας, με τα άφθονα νερά και τη μοναδική βλάστηση, ο θεός της φύσης, της ευφορίας και της χαράς είχε την τιμητική του.

Των Θρακών το έθνος είναι το πιο μεγάλο στον κόσμο, ύστερα βέβαια από τους Ινδούς. Κι αν ήταν ενωμένοι θα ήταν ακαταμάχητοι κατά τη γνώμη μου ...

Ηροδότου Ιστορία, 5.3.1

Οι πρώτοι κάτοικοι της περιοχής της Δράμας ήταν οι Θράκες, φύλο άγριο, πολεμοχαρές, αιμοβόρο – έτσι τους περιέγραφαν οι αρχαίοι Έλληνες. Ζούσαν από τον πόλεμο, τις λεπλάσιες και ενίοτε από τη γεωργία και την κτηνοτροφία.

Τοπόσημο της περιοχής είναι το όρος Παγγαίο. Προσφέρει μοναδικό ορυκτό πλούτο και άφθονη ξυλεία. Μήλο της έριδας για πολλούς διεκδικητές!

Ο νομός Δράμας ήταν αγροτικός στην αρχαιότητα. Πεδιάδες, χωράφια και βοσκοτόπια συνθέταν το τοπίο της περιοχής. Η δημιουργία ενός αστικού κέντρου, δηλαδή μιας πόλης που ελέγχει την περιοχή, δεν εμφανίζεται πριν από τον 4ο αι. π.Χ.

Ηδωνοί

Θρακική φυλή που κατοικούσε στην περιοχή της σημερινής Δράμας.

Βάκχες και μαινάδες

Η συνοδεία του θεού Διονύσου. Συνήθως παρουσιάζονται σε εκστατική μανία να λατρεύουν τον θεό.

Ίχνη καλλιέργειας της αμπέλου εντοπίζονται στην περιοχή της Δράμας ήδη από την προϊστορική εποχή.

Γνωστά πρόσωπα που συνδέθηκαν με την περιοχή, παρουσιάζουν επιγραφές από το Αρχαιολογικό Μουσείο της Δράμας! Ας τα γνωρίσουμε!

Λυκούργος

Λυκούργος είναι το όνομά μου και ο μύθος λέει ότι ήμουν βασιλιάς των Θρακών που ζούσαν σε αυτά εδώ τα μέρη! Ίσως γνωρίζετε την ιστορία μου με τον θεό Διόνυσο! Όσο και αν προσπάθησα, δεν κατάφερα να εμποδίσω τη λατρεία του! Και σαν να μην έφτανε αυτό, με την πάροδο των αιώνων, η λατρεία του εξαπλώθηκε τόσο πολύ, που όλοι οι κάτοικοι της περιοχής, Έλληνες, Θράκες και Ρωμαίοι, έστηναν ιερά και αφιερώματα στον ιδιότροπο αυτόν θεό!

Μέχρι και στη Δράμα υπήρχε ιερό του Διονύσου. Από εκεί προέρχονται αρκετές επιγραφές. Μία από αυτές, αφιέρωμα ενός Θράκα συμπατριώτη μου, θα σας παρουσιάσω και εγώ!

Φίλιππος Ε΄

Είμαι ο Φίλιππος Ε΄, βασιλιάς της Μακεδονίας. Μη με μπερδεύετε με άλλους συνονόματους μου! Εγώ βασίλευσα από το 221 έως το 179 π.Χ. Η βασιλεία μου σημαδεύτηκε από πολλές επιτυχίες, αλλά και μια βαριά ήττα. Την άνοιξη του 197 π.Χ., μάς νίκησαν οι Ρωμαίοι, στον τόπο με το περίεργο όνομα Κυνός Κεφαλές, κάπου στη Θεσσαλία. Αναγκαστήκαμε να παραδώσουμε όλα τα εδάφη μας εκτός από τη Μακεδονία. Αλλά όχι για πολύ. Λίγα χρόνια μετά όλη η Ελλάδα έμελλε να υποταχθεί στους Ρωμαίους.

Η επιγραφή που βρίσκεται στο αίθριο του Μουσείου μου θυμίζει συνέχεια αυτά τα γεγονότα.

Δεν θέλω να τα σκέφτομαι. Προτιμώ να θυμάμαι μόνο τα έργα που άφησαν οι Μακεδόνες, όπως αυτός ο σταδιοδείκτης που θέλω να σας παρουσιάσω.

Ειρήνη Παλαιολογίνα

Το πραγματικό μου όνομα είναι Γιολάντα ντε Μομφερρά και είμαι κόρη του μαρκήσιου ντε Μομφερρά. Γεννήθηκα στην Ιταλία, αλλά τα περισσότερα χρόνια της ζωής μου τα έζησα στο Βυζάντιο. Το 1284 όταν ήμουν παιδούλα ακόμα, με έστειλαν στην Κωνσταντινούπολη για να γίνω δεύτερη σύζυγος του αυτοκράτορα Ανδρόνικου Παλαιολόγου. Έτσι, έγινα και εγώ αυτοκράτειρα και πήρα το όνομα Ειρήνη. Έζησα στην Κωνσταντινούπολη και στη Θεσσαλονίκη, αλλά το αγαπημένο μου μέρος είναι η Δράμα. Εκεί είχαμε βασιλικά κτήματα και μου άρεσε να διαμένω για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Εκεί άφησα την τελευταία μου πνοή. Οι ντόπιοι με έλεγαν Ειρήνη της Δράμας.

Από τις επιγραφές του Μουσείου επέλεξα να σας παρουσιάσω κάτι διαφορετικό, ένα ηλιακό ρολόι.

Εβλιγιά Τσελεμπή

Το όνομά μου είναι Εβλιγιά Τσελεμπή. Γεννήθηκα στην Κωνσταντινούπολη και έκανα πολλά ταξίδια σε όλη την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Εσείς μπορεί να μη με γνωρίζετε, εγώ όμως ξέρω πολύ καλά την Δράμα! Την επισκέφτηκα το 1667. Ήταν από τις πιο όμορφες πόλεις που έχω δει! Τι να πρωτοαναφέρω; Τα άφθονα νερά; Τα πανύψηλα πλατάνια; Την εύφορη πεδιάδα; Το έξοχο βαμβάκι; Τα αιθέρια λεπτά λινά ρούχα που έστελναν δώρα στους βεζίρηδες της Κωνσταντινούπολης, ακόμα και στον ίδιο τον Σουλτάνο;

Έχω πολλά να πω για τη Δράμα.

Θα περιοριστώ ωστόσο σε μια επιγραφή που αναφέρεται σε επισκευή οχύρωσης.

*Οι επιγραφές που έχουν επιλεγεί για τις ασκήσεις, βρίσκονται σε διαφορετικούς χώρους του Μουσείου. Για να τις εντοπίσετε, δείτε την κάτοψη που βρίσκεται στην εσωτερική σελίδα του οπισθοφύλλου.

Χρονολόγιο

Κλασική Εποχή
480 – 323 π.Χ.

Μέσα 4ου αι. π.Χ.: Ο βασιλιάς της Μακεδονίας Φίλιππος Β΄, πατέρας του Μεγάλου Αλεξάνδρου, καταλαμβάνει την περιοχή και την ενσωματώνει στο βασίλειο της Μακεδονίας. Ιδρύει την πόλη των Φιλίππων υπό την επιρροή της οποίας βρίσκονται οι αγροτικοί οικισμοί της Δράμας.

Ελληνιστική Εποχή
323 – 31 π.Χ.

168 π.Χ.: Οι Ρωμαίοι καταλαμβάνουν την Μακεδονία.

Ρωμαϊκοί Χρόνοι
31 π.Χ. – 324 μ.Χ.

30 π.Χ.: Οι Φίλιπποι μετατρέπονται σε ρωμαϊκή αποικία. Στην περιοχή της Δράμας εγκαθίστανται Ρωμαίοι βετεράνοι στρατιώτες που λαμβάνουν κτήματα ως ανταμοιβή για τις στρατιωτικές τους υπηρεσίες. Ένας από αυτούς ήταν ο Τιβέριος Κλαύδιος Μάξιμος.

49 / 50 μ.Χ.: Ο Απόστολος Παύλος επισκέπτεται τους Φιλίππους και ιδρύει την πρώτη χριστιανική εκκλησία στην Ευρώπη.

Με την επικράτηση του χριστιανισμού, οι Φίλιπποι γίνονται σημαντικό διοικητικό και θρησκευτικό κέντρο. Η περιοχή της Δράμας διατηρεί τον αγροτικό της χαρακτήρα ως επαρχία της πόλης των Φιλίππων.

Βυζαντινοί Χρόνοι
324 - 1453 μ.Χ.

12ος αι. μ.Χ.: Για πρώτη φορά αναφέρεται η ύπαρξη πόλης στη θέση της σημερινής Δράμας. Οι Βυζαντινοί συγγραφείς την αποκαλούν κάστρο ή πολίχνιον, δηλαδή μικρή οχυρωμένη πολιτεία. Η Δράμα είναι τειχισμένη και αποτελεί την έδρα του στρατιωτικού διοικητή της περιοχής.

13ος-14ος αι. μ.Χ.: Πολλοί κατακτητές διεκδικούν τα εδάφη της Δράμας: Φράγκοι, Βυζαντινοί, Βούλγαροι, Σέρβοι εναλλάσσονται στην κυριαρχία του τόπου.

1371 μ.Χ.: Ο Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος, μετέπειτα βυζαντινός αυτοκράτορας, νικά τους Σέρβους και ενσωματώνει τη Δράμα στη Βυζαντινή αυτοκρατορία.

1383 μ.Χ.: Οι Οθωμανοί κατακτούν τη Δράμα.

Νεότεροι Χρόνοι

19ος αι.: Η καλλιέργεια και επεξεργασία καπνού εντάσσουν τη Δράμα στα διεθνή εμπορικά δίκτυα. Η πόλη γνωρίζει πρόοδο και ευημερία. Μέχρι σήμερα, οι σωζόμενες καπναποθήκες μαρτυρούν την οικονομική ανάπτυξη της πόλης.

Αρχές 20ου αι.: Η Δράμα, όπως και η υπόλοιπη Μακεδονία, εμπλέκεται στον Μακεδονικό Αγώνα και στους Βαλκανικούς Πολέμους, μέχρι την 1η Ιουλίου 1913, οπότε ενσωματώνεται στο Ελληνικό κράτος.

Ο Δορζίλας, ο γιός του Διογνήτου, ευχαριστεί τον Διόνυσο και του προσφέρει αυτό το αφιέρωμα. Έτσι μας λέει αυτή η επιγραφή!

Αν το όνομα Δορζίλας σας φαίνεται περίεργο, μην απορείτε. Ο Δορζίλας δεν ήταν Έλληνας, αλλά Θράκας, όπως και εγώ, ο Λυκούργος! Η λατρεία του Διονύσου δεν γνωρίζει σύνορα, ούτε φυλές!

Ένας Θράκας τιμά τον Διόνυσο!

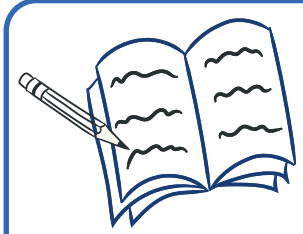
1

Προσπάθησε να αντιγράψεις την επιγραφή.

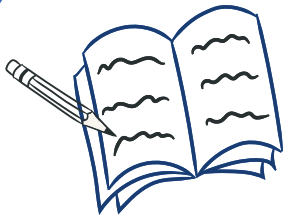

Από την αντιγραφή της επιγραφής γίνεται αντιληπτό ότι αυτή είναι γραμμένη στα ελληνικά, παρόλο που αποτελεί αφιέρωμα ενός Θράκα. Τι μπορεί να υποδηλώνει αυτό για τη συνύπαρξη Θρακών και Ελλήνων στην περιοχή; Συζητήστε στην τάξη τις απόψεις σας λαμβάνοντας υπόψη ότι και το όνομα του Διόγνητου, πατέρα του Δορζίλα, είναι ελληνικό!

Η επιγραφή του Δορζίλα έχει χαραχθεί σε ένα βάθρο που στήριζε ένα αφιέρωμα προς τιμήν του θεού Διονύσου.
 Πώς θα ήταν αυτό το αφιέρωμα;
 Επιστράτευσε τη φαντασία σου και ζωγράφισέ το πάνω στο σχέδιο. Στη συνέχεια, συμπλήρωσε δικά σου στοιχεία, δηλαδή το ονομά σου και το όνομα του γονέα σου και πρόσφερε το στον Διόνυσο, όπως ο Δορζίλας!

Δρόμοι ανέκαθεν υπήρχαν στην περιοχή, αλλά οργανωμένο οδικό δίκτυο με πινακίδες και σταθμούς δημιουργήθηκε μόνο όταν αυτή ενσωματώθηκε στο βασίλειο της Μακεδονίας. Αυτό το δίκτυο των Μακεδόνων χρησιμοποίησαν και οι Ρωμαίοι για να κατασκευάσουν την Εγνατία Οδό τον 2ο αι. π.Χ.

Σταδιοδείκτης, μια αρχαία πινακίδα δρόμου

Ο **σταδιοδείκτης** βρέθηκε στο Καλαμπάκι και προέρχεται από τον αρχαίο δρόμο που ένωνε την Αμφίπολη με τους Φιλίππους. Σε κάθε μια από τις πλευρές του υπάρχει επιγραφή που μας πληροφορεί σχετικά με την απόσταση του συγκεκριμένου σημείου που είχε σπηθεί ο σταδιοδείκτης από τις δύο πόλεις. Η επιγραφή στην εικόνα μάς ενημερώνει ότι η απόσταση από τους Φιλίππους είναι 30 στάδια και στην άλλη πλευρά της, ότι η απόσταση από την Αμφίπολη είναι 200 **στάδια**.

Προσπάθησε να αντιγράψεις το κείμενο της επιγραφής.

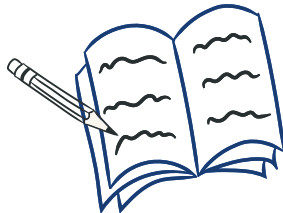

Οι Φίλιπποι και η Αμφίπολη ήταν δύο ισχυρές αρχαίες πόλεις, κάτω από την επιρροή των οποίων βρισκόταν η περιοχή της Δράμας σε όλη την αρχαιότητα. Μπορεί σήμερα να βρίσκονται σε διαφορετικές περιφερειακές ενότητες, στην αρχαιότητα ωστόσο, αποτελούσαν μια ενιαία περιοχή στην οποία ζούσαν Θράκες και Έλληνες και μετέπειτα Ρωμαίοι, Βυζαντινοί και Οθωμανοί.

1. Χωριστείτε σε ομάδες και αναζητήστε πληροφορίες για την ιστορία των δύο αυτών πόλεων.
2. Αναζητήστε στο Μουσείο μια ακόμα επιγραφή που σχετίζεται με την Εγνατία Οδό και εντοπίστε την πορεία της αρχαίας Εγνατίας στον χάρτη.

Στάδιο
Αρχαία μονάδα μέτρησης μήκους. Η τιμή διέφερε ανάλογα με τον τόπο. Σε γενικές γραμμές, ένα στάδιο αντιστοιχούσε σε 190 μέτρα περίπου.

Σταδιοδείκτης
Στήλη που αναγράφει την απόσταση από το ένα μέρος στο άλλο σε στάδια.

Οι Βυζαντινοί, όπως και οι αρχαίοι, μετρούσαν τον χρόνο με ηλιακά ρολόγια. Οι δώδεκα ώρες της ημέρας ήταν χαραγμένες στην περιφέρειά τους και αποδίδονταν με αλφαβητικούς αριθμούς από το Α (1η ώρα) μέχρι το ΙΒ (12η ώρα). Η 12η ώρα συνέπιπτε με τη δύση του ηλίου και επομένως διέφερε ανάλογα με την εποχή.

Ώρες Βυζαντίου!

Το ηλιακό ρολόι προέρχεται από τη μονή του Αγίου Γεωργίου στο Βρανόκαστρο, κοντά στο χωριό Παλαιοχώρι. Στην επιφάνειά του έχει χαραχθεί η ημερομηνία κατασκευής του (ϚΦΟΖ) και η λέξη Ο ΓΑΖΗΣ, δηλαδή ο γαζοφύλακας ή ο σκευοφύλακας της μονής ή ένα άτομο με αυτό το όνομα.

Προσπάθησε να αντιστοιχίσεις τις ώρες των βυζαντινών με εκείνες που χρησιμοποιούμε σήμερα.

Δ	3
Η	11
ΙΑ	4
Γ	8

Ακόμα και αν δεν γνωρίζαμε την προέλευση του ηλιακού ρολογιού, ποια στοιχεία θα μας βοηθούσαν να καταλάβουμε ότι προέρχεται από μια εκκλησία ή μοναστήρι;

Στα βυζαντινά χρόνια, η Δράμα ήταν κάστρο με φρούραρχο, στρατιώτες και πυρομαχικά. Τα τείχη της είχαν μήκος περίπου 850μ. και ύψος πάνω από 12μ. Διέθετε δύο πύλες, μία στην ανατολική πλευρά και μια στη δυτική. Όταν επισκέφτηκα την πόλη το 1667, τα τείχη της ήταν ερειπωμένα.

Επιγραφή οχύρωσης

4

Η επιγραφή βρέθηκε στη Δράμα, αλλά αναφέρεται σε μια επισκευή της οχύρωσης των Φιλίππων που έγινε όταν αυτοκράτορας ήταν ο Μιχαήλ και Μητροπολίτης Φιλίππων ο Καρτζιμόπωλος. Μιχ(αήλ), φιλοχ(ρίστο)υ, μ(η)τρ(ο)πολίτ(ου), Καρτζιμοπώλ(ου), έχουν χαραχθεί σε συντομογραφία. Ο τρόπος αυτός γραφής ήταν συνηθισμένος στο Βυζάντιο.

ΑΝΕΚ ΔΙΝΙΣΘΗΕΠΙΜΙΤΟΦΙΛΟΧΥΗΜΩΝΒΛ
 ΜΡΠΟΛΙΦΙΛΙΠΠΩΝΤΟΚΑΡΤΖΙΜΟΠΩΜ

Αναζήτησε και αντίγραψε το ρήμα που αναφέρεται στην επισκευή της οχύρωσης.

Δύο φορές, στον πρώτο και στον δεύτερο στίχο, το οριστικό άρθρο «του» (δηλαδή στη γενική πτώση) έχει αποδοθεί κατά τον βυζαντινό τρόπο! Μπορείς να το εντοπίσεις και να το κυκλώσεις επάνω στο σχέδιο;

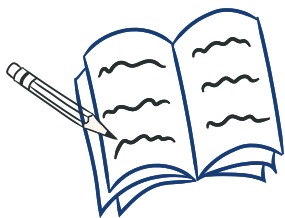
Ήταν Μάρτιος του 197 π.Χ., όταν ο στρατός του Ρωμαίου στρατηγού Τίτου Κόιντου Φλαμινίου απειλούσε το βασίλειο της Μακεδονίας. Η κατάσταση ήταν κρίσιμη και δεν είχα άλλη επιλογή από το να επιστρατεύσω όσο περισσότερο μάχιμο πληθυσμό μπορούσα. Από παιδιά 15 χρονών έως και άνδρες 55 χρονών, οι οποίοι υπό άλλες συνθήκες θα απολάμβαναν τη ζωή ήσυχα στα κτήματά τους. Αν διαβάσετε το διάταγμα που εξέδωσα με τις ηλικίες και τους όρους της επιστράτευσης θα καταλάβετε τη δραματική κατάσταση στην οποία βρισκόμασταν τότε.

Ώρες πολέμου!

Διάταγμα επιστράτευσης μάχιμου πληθυσμού από τον Φίλιππο Ε΄ (197 π.Χ.). Αντίγραφο του ίδιου διατάγματος βρέθηκε και σε μια άλλη πόλη της Μακεδονίας, τη Νέα Ποτίδαια Χαλκιδικής (αρχαία Κασσάνδρεια).

5

Αναζητήστε πληροφορίες στο βιβλίο Ιστορίας της Α΄ Γυμνασίου ή το διαδίκτυο για τη μάχη στις Κυνός Κεφαλές. Ποιοι ήταν οι αντίπαλοι συνασπισμοί; Ποιες οι επιπτώσεις για το βασίλειο της Μακεδονίας; Πώς δέχτηκαν οι υπόλοιποι Έλληνες το αποτέλεσμα της μάχης;

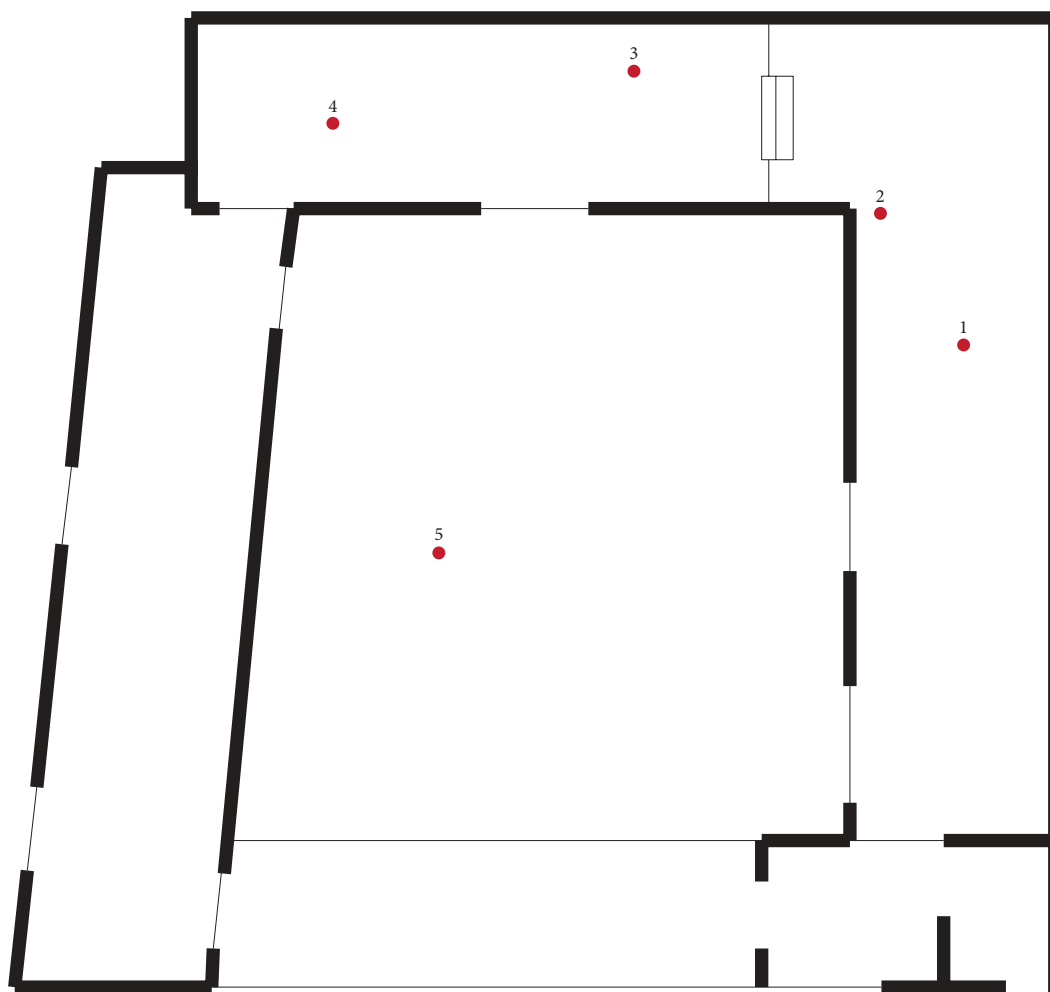
Αρ. ευρ.	Μεταγραφή αρχαίου κειμένου	Απόδοση στα νέα ελληνικά	Χρονολόγηση επιγραφής
Μουσείο Φιλίππων Λ207 (SEG 48,793)	Δορζίλας Διογνήτου ευξάμενος Διονύσιωι	Ο Δορζίλας, γιος του Διογνητου, όπως είχε κάνει τάμα, στον Διόνυσο.	2ος - Ιου αι. π.Χ.
Λ180 (SEG 51,823)	Πλευρά Α' ἐκ Φιλίππων στάδιοι τριά- κοντα. Πλευρά Β' ἐξ Ἀμφιπόλ[ε]- ως στάδιοι διακός[ιοι ...] [- - - - - - - -] vacat Δ[.]	Από τους Φιλίππους (η απόσταση είναι) 30 στάδια. Από την Αμφίπολη 200 στάδια.	τέλη 3ου - αρχές 2ου αι. π.Χ.
Λ 229	, ΦΟΖ (ή, ΨΟΖ) ΙΣ † ΧΣ Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ϊ ΙΑ ΙΒ † ο γάζης (ή ο Γαζής)	† 1069 (ή 1269) Ι(ησού)Σ † Χ(ριστό)Σ Α Β Γ Δ Ε ΣΤ Ζ Η Θ Ι ΙΑ ΙΒ † ο γάζης (ή ο Γαζής)	1076/77 μ.Χ.
	+Ἀνεκαινίσθη ἐπί Μιχ(αήλ) τοῦ φιλοχ(ρίστο)υ ἡμῶν βα[σιλέως - - -] Μ(η)τρ(ο)πολί(του) Φιλίππων τοῦ Καρτζιμοπῶλ(ου). Μη[νι....]	Ανακαινίστηκε την εποχή του φιλοχρίστου βασιλιά Μιχαήλ ..., Μητροπολίτου Φιλίππων του Καρτζιμοπώλου. Τον μήνα ...	Ιλος αι. μ.Χ.

*Τα γράμματα που βρίσκονται σε αγκύλες [-] δεν σώζονται αλλά συμπληρώνονται.

Σημειώσεις

A series of horizontal dotted lines for writing notes, spanning the width of the page.

Γενική βιβλιογραφία

Κριτζάς Χ. & ά., *Η Ελληνική Γραφή*, Υπουργείο Πολιτισμού – Διεύθυνση Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων - Επιγραφικό Μουσείο, Αθήνα, 2002.

Guarducci M., *Η ελληνική επιγραφική: Από τις απαρχές ως την ύστερη ρωμαϊκή αυτοκρατορική περίοδο*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2008.

Ειδική βιβλιογραφία για τη Δράμα

Βελένης Γ. & Τριανταφυλλίδης Κ., Τα βυζαντινά τείχη της Δράμας: Επιγραφικές μαρτυρίες, *Βυζαντικά* 11, 1991, 99-116.

Ζήκος Ν. & Μπακιρτζής Χ., Μονή Αγίου Γεωργίου Βρανοκάστρου, *Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και τη Θράκη (ΑΕΜΘ)* 10Β, 1997, 847-863.

Κουκούλη-Χρυσανθάκη Χ., Ο αρχαίος οικισμός της Δράμας και το Ιερό του Διονύσου. Στο «*Η Δράμα και η περιοχή της: Ιστορία και Πολιτισμός: Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης (Δράμα, 24-25 Νοεμβρίου 1989)*», Δράμα, 1996, 67-107.

Μοσχόπουλος Ν., Η Ελλάς κατά τον Εβλιά Τσελεμπή, *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών (ΕΕΒΣ)* 15, 1939, 145-181.

Νίγδελος Π. & Σιομανίδης Κ., «Δύο αντίγραφα ενός επιστρατευτικού διαγράμματος του Φίλιππου του Ε΄: Οι Επιγραφές αρ. 207 της συλλογής Ποτίδαιας και 666ο του Μουσείου Θεσσαλονίκης.» Στο *Αρχαία Μακεδονία: 6ο Διεθνές Συμπόσιο* (Θεσσαλονίκη, 15-19 Οκτωβρίου 1996), τ. 2, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου και Αίμου, Θεσσαλονίκη, 1999, 807-822.

Κουκουλι-Chrysanthaki Ch., "A propos des voies de communication du royaume de Macédoine." Στο *Frei-Stolba R. & Gex K. (Eds.), Recherches récentes sur le monde hellénistique: Actes du colloque international organisé à l'occasion du 60 anniversaire de Pierre Ducrey* (Lausanne, 20-21 Novembre 1998), Bern, 2001, 53-64.

Provost S., Une réfection des remparts de Philippes sous Michel VII Doukas, *Revue des Etudes Byzantines (REB)* 61, 2003, 167-182.

Soustal P., Pülz A., Popović M., *Makedonien: südlicher Teil*, Wien 2022 (TIB 11), 394-396.

Ιστότοποι

Επιγραφικό Μουσείο. Διαθέσιμο από: <https://epigraphicmuseum.gr/>

ΘΕΤΙΜΑ. Αρχαίες Ελληνικές Διάλεκτοι. <https://ancdialects.greek-language.gr/>

Ματθαίου Α., *Ανθολογία Επιγραφών: Όψεις του δημοσίου και ιδιωτικού βίου των αρχαίων Ελλήνων*. Στο *Πύλη για την Ελληνική γλώσσα*. Διαθέσιμο από: https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/inscriptions/index.html

ΙΣΤΟΡΙΕΣ
ΓΡΑΦΩΝ
ΑΝΘΡΩΠΟ
ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ
ΘΕΣΜΟ
ΛΑΤΡΕΙΕΣ

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

